Journal of Philosophical Investigations
Print ISSN: 2251-7960 Online ISSN: 2423-4419
Homepage: https://philosophy.tabrizu.ac.ir

Lukács's Critical Realism and the Place of Art Under the Banner of Bourgeois Class Ideas

Ali Salmani[✉ 1] | **Seyvan Nikpey**[2]

1. Corresponding Author, Associate Professor of Philosophy of Art Department, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. E-mail: alisalmani1358@gmail.com
2. M.A. Student of Philosophy of Art, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. E-mail: nikpeyseywan@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 11 January 2025
Received in revised from 07 April 2025
Accepted 14 April 2025
Published online 22 November 2025

Keywords:
Critical Realism, Bourgeoisie, Proletariat, Stylization, Modernism

ABSTRACT

The bourgeois intellectual system is extremely incoherent and disjointed, and this incoherence is only one of the consequences of capitalism and its relations based on commodity relations and idolatry. Therefore, in Lukács's view, despite the dominance of bourgeois class ideas, only the proletariat has the ability to recognize the totality of the system and can act as a subject of revolution due to its special social position. In this intellectual system, art has an epistemological position, and critical realism, as Lukács's most prominent artistic theory, is meaningful only in this process of the proletariat's self-awareness and the development of the moment of revolution. The realist writer, who reflects the totality and culture of bourgeois societies, is the same subject of the proletariat that goes through the process of achieving self-consciousness and, by creating beautiful works and realistic reflections of the totality, helps the proletariat to develop and understand the contradictions of capitalist societies, as well as to understand its position as a social force. In this research, by collecting information and library data and using a descriptive-analytical method, we have answered this question: If the dominant ideas are those of the bourgeois class, how can the proletariat achieve general knowledge and change and transform relations? Also, how have writers who belong to the bourgeois class achieved understanding and knowledge of the general? While, according to Lukács, knowledge of the general is impossible for this class.

Cite this article: Salmani, A. & Nikpey, S. (2025). Lukács's Critical Realism and the Place of Art Under the Banner of Bourgeois Class Ideas. *Journal of Philosophical Investigations*, 19 (52), 587-606. https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.65861.4000

© The Author(s). Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

If we want to define the limits and boundaries of bourgeois realism, or the critical realism that Lukács intends, we have no choice but to adhere to his own method. That is, we must constantly move back and forth between the two extremes of socialist realism and modernism, according to the discussion. In fact, we are faced with a conflict between two fundamental and general tendencies, not simply a conflict between artistic and literary types. Lukács himself believes that all writings have a degree of realism, realism is not a style among other styles, but the foundation of literature. Hence, it is clear that Lukács is not fundamentally interested in stylistic and technical differences, and the conflict he addresses is much more fundamental and ideological.

He believes that the proletariat as a social force can achieve knowledge of the totality of the system, understand and comprehend the contradictions, see the complexities, and this general cognition is for the proletarian as self-consciousness. He ultimately considers the revolution and the realization of socialism, which will come to fruition from this self-awareness, as the salvation of modern man from the trap of his sufferings, disintegrations and fragmentations, and believes that only the proletariat can be the subject of revolution. Only the proletariat as a class can achieve knowledge of the whole and escape the deadly trap of bourgeois particularism.

Basically, the place of art and critical realism in this system and process will be understandable and analyzable. Therefore, we are forced to recognize the ideas of the bourgeois class and, within these ideas and relations, to formulate its limits and boundaries. In the present study, while addressing critical realism as an artistic genre, we have put together the necessary components step by step and have provided a general picture of the ideas of the ruling class and the fundamental contradictions of capitalist societies .

Materials and Method

In this research, based on the collection of library information and data and with a descriptive-analytical method, we seek to resolve this contradiction that on the one hand, Lukács considers the ideas of the ruling and dominant class in society to be the ideas of the bourgeois class, while at the same time he believes that the proletariat and the working class are the only social force that can understand the totality of society and ultimately undertake revolution and fundamental changes. On the other hand, he calls critical realism bourgeois realism and considers the writers of this genre to be a complete mirror of the bourgeois class and culture that has also achieved an understanding of the totality of the system and has reflected it in the best possible way. If the dominant ideas are the ideas of the bourgeois class, how can the proletariat achieve a general understanding and undertake changes and transformations in relations, and how have the writers who belong to the bourgeois class achieved an understanding and recognition of the totality ?

Description

If we are to understand the place of art in Lukács's intellectual system, we must consider his narrative after 1920. In fact, we must examine the role of art, especially literature, in the process of proletarian consciousness. First, Lukács, like other thinkers and philosophers who reach intellectual maturity after some effort and effort, has reached intellectual consistency and

coherence since 1920, therefore, it is not possible to achieve a correct understanding of the place and function of art in his intellectual system based on the views of the young Lukács. Second, for Lukács, what is of the highest importance is revolution and the realization of socialism. Basically, his treatment of the issue of art and critical realism is meaningful only in this regard. A realism that is supposed to help the proletariat achieve self-consciousness and discover the moment of revolution.

Therefore, any mechanism of art in Lukacs's ideological system must be understood within the structure of this process. According to Lukacs, the bourgeois class as a class and capitalism as a social force cannot formulate and understand a coherent intellectual system. The theoretical system of the bourgeois class is extremely fragmented and disjointed. What is called science in bourgeois societies and the modern era is merely parts of disjointed and island-like specialized and laboratory knowledge that ultimately is not going to solve the overall puzzle and create a unified picture that stems from the very situation of division of labor and the lack of coherence of their intellectual system.

The role of art becomes a form of knowledge, not merely knowledge at the level of phenomena, but knowledge of the underlying ideas and the system as a unified whole. Lukács himself emphasizes in History and Class Consciousness that the artistic principle of this period is the creation of a concrete whole based on a conception of form that is directed precisely towards the concreteness of its material foundation and, as a result, can eliminate the accidental relationship of elements to the whole .

Conclusion

Lukacs believes that the dominant ideas are the ideas of the ruling class, but at the same time capitalism and the incoherent bourgeois intellectual system suffer from fundamental contradictions that, incidentally, are also based on these contradictions. On the one hand, the bourgeois class, due to its intellectual disintegration and fragmentation, can never achieve an understanding of the totality of the system and perceives its ideas, which also serve as the driving force of society, as separate from itself. On the other hand, this ruling class needs to recognize its interests in order to survive, which requires recognizing the entirety of the system. This contradiction, which is based on the contradiction between the relations of capital accumulation and the relations of production and has made this class a blind social force, allows the proletariat to have its own role under the banner of the dominant bourgeois ideas and to undertake fundamental changes.

Lukács never declared that the writers of bourgeois realism came from the bourgeois class, but simply stated that they reflected the totality of bourgeois societies and were a complete mirror of the culture of their time. According to the signs observed in Lukács's own works, these writers could not belong to the bourgeois class, although they described the complexities of their societies and times under the influence of capitalist ideas and their lived experiences. Because the first condition is that these writers did not deny socialism, while belonging to the bourgeois class automatically implies the negation of socialism and the bourgeois subject cannot act in the interests of the proletariat. The second condition is that these writers understood the totality of the system. It is clear that in Lukács's view, understanding the totality is impossible for the bourgeois class and

only the proletarian is capable of understanding the totality of the system and recognizing the totality due to his social position.

Of course, this contradiction stems from the fact that Lukács emphasizes that these writers are not socialists and reflect the best bourgeois culture of their time. However, it should be noted that Lukács, just as Marx in Capital formulates the revolution under the banner of capitalist ideas, also defines critical realism under the banner of bourgeois class ideas. A realism that is supposed to act in the interests of the proletariat and the development of the moment of revolution. This work is undoubtedly not made of the bourgeois subject because of his social position.

پژوهش‌های فلسفی
شاپا چاپی: ۷۹۶۰-۲۲۵۱ شاپا الکترونیکی: ۴۴۱۹-۲۴۲۳
Homepage: https://philosophy.tabrizu.ac.ir

رئالیسم انتقادی لوکاچ و جایگاه هنر تحت لوای ایده‌های طبقه بورژوا

علی سلمانی[1]✉ | سیوان نیک‌پی[2]

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه فلسفه هنر، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه: alisalmani1358@gmail.com
۲. دانشجوی کارشناسی‌ارشد فلسفه هنر، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه: nikpeyseywan@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۰۱

کلیدواژه‌ها:
رئالیسم انتقادی، طبقه بورژوا، پرولتاریا، شی‌وارگی، مدرنیسم.

چکیده

دستگاه فکری بورژوایی به شدت انسجام گریز و از هم گسیخته است و این عدم انسجام، تنها یکی از پیامدهای سرمایه‌داری و روابط مبتنی بر روابط کالایی و بت‌انگاری آن است. از همین رو از نظر لوکاچ علی‌رغم تسلط ایده‌های طبقه بورژوا، تنها پرولتاریا است که به جهت جایگاه ویژه اجتماعی‌اش، توانایی شناخت کلیت سیستم را دارد و می‌تواند به مثابه سوژه انقلاب عمل کند. در این دستگاه فکری هنر جایگاهی شناخت شناسانه دارد و رئالیسم انتقادی نیز به مثابه برجسته‌ترین نظریه هنری لوکاچ، صرفا در این فرایند خود آگاهی پرولتاریا و انکشاف لحظه انقلاب قابل معنا است. نویسنده رئالیست که بازتاب دهنده تمامیت و فرهنگ جوامع بورژوایی است، همان سوژه پرولتاریا است که روند به خودآگاهی رسیدن را طی می‌کند و با خلق آثار زیبا و بازتاب واقع‌گرایانه تمامیت، پرولتاریا را جهت انکشاف و فهم تضادهای جوامع سرمایه‌داری و همچنین درک جایگاه خود در مقام نیروی اجتماعی یاری می‌رساند. در این پژوهش با گردآوری اطلاعات و داده‌های کتابخانه‌ای و با روش توصیفی – تحلیلی، به این سوال پاسخ داده‌ایم اگر ایده‌های مسلط، ایده‌های طبقه بورژوا است، پرولتاریا چگونه می‌تواند به شناخت کلی برسد و دست به تغییر و تحول مناسبات بزند؟ همچنین نویسندگانی که متعلق به طبقه بورژوا هستند چگونه به درک و شناخت کلیت نایل شده‌اند؟ در حالی که از نظر لوکاچ شناخت کلیت برای این طبقه ناممکن است.

استناد: سلمانی، علی و نیک‌پی، سیوان. (۱۴۰۴). رئالیسم انتقادی لوکاچ و جایگاه هنر تحت لوای ایده‌های طبقه بورژوا، *پژوهش‌های فلسفی*، ۱۹ (۵۲)، ۶۰۶-۵۸۷.
https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.65861.4000

ناشر: دانشگاه تبریز.
© نویسندگان.

مقدمه

اگر بخواهیم حدود و ثغور رئالیسم بورژوایی یا همان رئالیسم نقادانه مورد نظر لوکاچ را مشخص کنیم، چاره‌ای نداریم جز اینکه به همان روش خود او پایبند بمانیم. یعنی باید به فراخور بحث و به صورت مداوم میان دو حد رئالیسم سوسیالیستی و مدرنیسم در آمد و شد باشیم. در واقع با تعارض میان دو گرایش اساسی و کلی مواجهیم نه صرفا تعارض میان انواع هنری و ادبی. خود لوکاچ نیز بر این باور است که همه نوشته‌ها واجد درجه‌ای از رئالیسم هستند، رئالیسم سبکی میان سایر سبک‌ها نیست، بلکه بنیاد ادبیات است. از این رو واضح است که اساسا لوکاچ سودای اختلافات سبکی و تکنیکی را در سر ندارد و تعارضی که او به آن پرداخته است به مراتب، زیربنایی‌تر و ایدئولوژیک‌تر است. از این رو بهترین و موجه‌ترین راه جهت درک ژرف نمای آنچه لوکاچ رئالیسم نقادانه می‌نامد، بهره گرفتن از همان روشی است که خود او به آن طریق سعی در معرفی‌اش دارد. در واقع رئالیسم معاصر از دل دیالیکتیک رئالیسم سوسیالیستی و مدرنیسم سر بر می‌آورد.

از دیگر سو نیز باید توجه کنیم رئالیسم انتقادی به مثابه نحله‌ای که لوکاچ سعی در صورتبندی آن دارد و آثار نویسندگان بسیاری را نیز بر اساس آن به بند تحلیل می‌کشد، صرفا به مثابه جزئی است که درون ساختار و مناسبات جوامع بورژوایی، شی شدگی و روابط مبتنی بر تولید، شناخت کلی، روش شناسی مارکسیستی او در صورت‌بندی آگاهی طبقاتی و مقوله انقلاب معنادار خواهد بود. لوکاچ به تأسی از مارکس، سرمایه‌داری را مبتنی بر تضادهای غیرقابل‌حل می‌داند. او معتقد است طبقه پرولتاریا به مثابه یک نیروی اجتماعی می‌تواند به شناخت کلیت سیستم نایل شود، تضادها را درک و فهم کند، پیچیدگی‌ها را ببیند و این شناخت کلی برای پرولتر به مثابه خودآگاهی است. او نهایتا انقلاب و تحقق سوسیالیسم را که از دل همین خودآگاهی به ثمر خواهد نشست، به مثابه نجات انسان مدرن از دام مصائب، از هم گسیختگی‌ها و پاره پارگی‌های‌اش قلمداد می‌کند و معتقد است تنها و تنها پرولتر است که می‌تواند سوژه انقلاب باشد. تنها پرولتاریا در مقام یک طبقه است که می‌تواند به شناخت کلیت نایل شود و از دام جزئی نگری مرگبار بورژوایی بگریزد.

اساسا جایگاه هنر و رئالیسم انتقادی در این دستگاه و فرایند قابل فهم و تحلیل خواهد بود. از این رو ناگزیریم ایده‌های طبقه بورژوایی را بشناسیم و درون همین ایده‌ها و مناسبات به صورتبندی حدود و ثغور آن بپردازیم. در پژوهش حاضر ضمن پرداختن به رئالیسم انتقادی به مثابه نحله‌ای هنری، گام به گام اجزای لازم را کنار هم چیده‌ایم و تصویری کلی از ایده‌های طبقه حاکم و تضادهای بنیادین جوامع سرمایه‌داری را به دست داده‌ایم، اما نهایتا با ناسازه‌ای درون اندیشه‌های لوکاچ مواجه شدیم که جای تامل بسیار دارد و سعی نگارندگان بر آن بوده است بر اساس خود آرای لوکاچ این ناسازه را رفع کنند.

بیان مسئله و روش پژوهش

در این پژوهش بر اساس گردآوری اطلاعات و داده‌های کتابخانه‌ای و با روش توصیفی – تحلیلی در پی رفع این ناسازه هستیم که از طرفی لوکاچ ایده‌های طبقه حاکم و مسلط بر جامعه را ایده‌های طبقه بورژوایی می‌داند، در همان حال معتقد است که پرولتاریا و طبقه کارگر تنها نیروی اجتماعی‌ای است که می‌تواند کلیت جامعه را درک کند و نهایتا

دست به انقلاب و تغییرات بنیادین بزنند. از دیگر سو نیز، او رئالیسم انتقادی را رئالیسم بورژوایی می‌نامد و نویسندگان این نحله را آینه تمام‌نمای طبقه و فرهنگ بورژوایی می‌داند که به درک کلیت سیستم نیز نایل شده و آن را به بهترین نحو ممکن بازتاب داده‌اند. اگر ایده‌های مسلط ایده‌های طبقه بورژوا است، پرولتاریا چگونه می‌تواند به شناخت کلی برسد و دست به تغییر و تحول مناسبات بزند و همچنین نویسندگانی که متعلق به طبقه بورژوا هستند، چگونه به درک و شناخت کلیت نایل شده‌اند؟ در حالی که از نظر لوکاچ شناخت کلیت برای این طبقه ناممکن است.

۱. از جستار تا انقلاب

لوکاچ جوان به فراخور دغدغه‌هایش مرتبا به آثار هگل، شیلر، شیلینگ، شوپنهاور، نیچه و کی‌یرکگور مراجعه می‌کند. او نیز به تاسی از این فلاسفه و همچون اکثر متفکران سده‌های نوزدهم و بیستم، نگاه حسرت باری به گذشته و یونان دوران باستان داشت و تحت تاثیر این فضا سعی می‌کند به این سوال مارکس پاسخ دهد که چگونه است آثار کلاسیک یونان باستان با گذشت سده‌های متمادی، هنوز برای ما زیبا و لذت بخش هستند؟[۱]

او در دوره اول فکری‌اش تلاش می‌کند رابطه جان یا درون‌مایه انسان با امر مطلق را به بحث بگذارد و نشان دهد فرد چگونه می‌تواند به زندگی‌اش معنایی ذاتی و بنیادی ببخشد. لوکاچ بر این باور است که زندگی تهی شده از آرمان در دوره مدرن، دیگر اصالت ندارد، چه در واقعیت و تجربه زیسته و چه در ادبیات و هنرها. دیگر نمی‌توان به این زندگی فرم بخشید. آیا هنرمند کسی نیست که داده‌های خام زندگی تجربی را می‌پروراند و در قالب فرم در می‌آورد، تا از این طریق یک زندگی خیالی اما ذاتی‌تر از زندگی واقعی بیافریند (لوکاچ، ۱۳۸۲، ۹۳).

لوکاچ تا مقطعی «جستار» را حد واسط بین فلسفه و ادبیات می‌داند و سعی می‌کند این گزاره را به دو روش سلبی اثبات کند. از نظر او جستار نه مانند شعر تا آن اندازه استتیکی و حسانی است و نه مانند فلسفه، سرد و بی روح و وابسته به مفاهیم. او در نامه‌ای که به لئو پوپر تحت عنوان «درباره ماهیت و صورت جستار» می‌نویسد، از این فرم به عنوان «شعر فکری» نام می‌برد و صراحتا تاکید می‌کند:

> جستار یک صورت هنری است، نوعی صورت بخشیدن مستقل و یکپارچه به یک زندگی مستقل و کامل است. تنها در این صورت است که می‌توان آن را یک صورت هنری نامید وگرنه تناظری بین آنها نیست (لوکاچ، ۱۳۸۲، ۳۵).

در واقع از نظر لوکاچ، جستار در صدد است «حسانیت و عقلانیت» را به وحدت و یکپارچگی برساند. این دقیقا همان دغدغه‌ای است که فلاسفه بعد از کانت به نحوی با آن دست و پنجه نرم کرده و هرکدام چاره‌ای جهت رسیدن

---

[۱] لوکاچ بعدها و به صورت تلویحی در خلال آثارش سوال مارکس را اینگونه صورتبندی می‌کند «چگونه ارزش جاودان هنر در طول سده‌های متمادی حفظ و با خصلت پیش‌رونده تاریخ آشتی داده می‌شود؟» (برای مطالعه بیشتر رک. ژیمنز، ۱۳۹۳، ۲۹۰). لوکاچ نهایتا به این پاسخ می‌رسد هنری که در طول تاریخ می‌تواند ارزش جاودان‌اش را حفظ کند و پس از گذشت سده‌های متمادی هنوز منبع لذت و زیبایی باشد، آن هنری است که همواره تراژدی بنیادین انسان، یعنی جدایی‌اش از امر مطلق را فرم و تجسم ببخشد. هنری است که در پی فراموش شدنِ روزگار سعادتمند یونان باستان، همواره تراژدی بنیادین هستی آدمی را به قالب فرم در می‌آورد. این فرم نه یک قاعده ازلی، بلکه یک قاعده ذاتی است، زیرا سرگذشت همیشگی و ابدی انسان را روایت می‌کند. انسانی که می‌داند زندگی آشوب نور و ظلمت است و هیچ چیزی در آن به انجام نمی‌رسد. هرگز چیزی تا نقطه پایانش پیش نمی‌رود. (برای مطالعه بیشتر رک. لوکاچ، ۱۳۸۲، ۲۵۷)

انسان به این وحدت و تمامیت اندیشیده‌اند.[۱] او در ادامه فلسفه ورزی‌اش به این نتیجه می‌رسد، «جستار» که صرفا وصف کننده تراژدی بنیادین انسان و از هم گسیختگی عصر حاضر است، نمی‌تواند فرم جاودان دوره ما باشد؛ بلکه این «رمان» است که قادر است ارزش جاودان هنر را در روزگار ما که به تاسی از هگل و مارکس، آن را دوره بلوغ تاریخ می‌داند، در خود حمل کند. رمان حماسه عصری است که در آن تمامیت گسترده زندگی، بی میانجی ارائه نمی‌شود (لوکاچ، ۱۳۹۲، ۴۷). در واقع او بر این باور است که رمان در عصر حاضر، فرم مساعد حال این انسان رنجور، از هم گسیخته و تنها است. رمان که مبتنی بر اعمال قهرمان است، می‌تواند متناقض‌ترین و از هم گسیخته‌ترین وجوه هستی را تجسم ببخشد. در واقع رمان ماجرای «درون بود» را برای ما بازگو می‌کند. رمان داستان جانی است که می‌رود تا خود را بیابد. ماجرایی را می‌جوید تا در آن خود را به اثبات برساند و از این طریق خود را کشف کند، خود را بشناسد. به سخن دقیق‌تر می‌رود تا به مطلق بپیوندد (لوکاچ، ۱۳۹۲، ۵۰).

لوکاچ نهایتا به این اصل مارکسیستی روی می‌آورد که آگاهی و مبارزه طبقاتی، نیروهای زنده تحول تاریخی‌اند و بدون هیچ تردیدی عاملیت ممتاز چنین تحولی از دید او، نیروی پرولتاریا است. از این رو می‌توان تاکید کرد اصالت رویکرد لوکاچ به نسبت سایر متفکران مارکسیست در این بود که او در مرحله اول سعی کرد روش مارکس در *سرمایه* را کشف کند و آن را در نظریه پردازی خودش به کار ببندد و سپس نظریه مارکسیستی را که در آن زمان در خطر تبدیل شدن به یک نظام اثبات گرایانه به مثابه علوم طبیعی بود، با دیالکتیک هگلی[۲] آشتی دهد. لوکاچ در صدد برآمد تا با نگارش *تاریخ و آگاهی طبقاتی* در اوایل سده بیستم، ماده‌گرایی دیالکتیک را از پوزیتیویسم غالب بر تفکر اروپای شرقی و غربی نجات دهد (کرنی، ۱۴۰۱، ۲۴۴). از این رو می‌توانیم تاکید کنیم در واقع مهمترین اثر دوره مارکسیستی او یعنی *تاریخ و آگاهی طبقاتی*، بیرونی ساختن هگل از هگل به وسیله پرولتاریا به عنوان شکل جامعه شناختی روح مطلق است. از این پس بازگشت به زندگی اصیل، فقط با اتکا به انقلاب، طبقه کارگر و در بستر تاریخ ممکن می‌شود. تاریخ آن بستری است که افقی به روی آشتی انسان / جهان و فرد / جامعه را می‌گشاید. مسلما اغراق نکرده‌ایم اگر بگوییم انقلاب کارگری از دید لوکاچ زمینه‌ساز تحقق «مطلق» مورد نظر هگل است (ژیمنز، ۱۳۹۳، ۲۹۵).

از این رو می‌توان تاکید کرد لوکاچ پس از سپری کردن دوره اول فکری‌اش که راه برون رفتی برای انسان متصور نبود و شکوه از دست رفته انسان را قابل باز پس‌گیری نمی‌دانست، به طرح‌ریزی مجدد انقلاب بر اساس روش شناسی مارکسیستی همت می‌گمارد. کریس نینهام[۳] (۱۹۶۲) در این باره می‌نویسد.

---

[۱] دوگانه‌انگاری مد نظر کانت در باب «جبر و آزادی» و یا «حس و عقل»، نقطه ثقل تاملات فلسفی اکثر متفکران پس از وی که آن را صراحتا حاصل مدرنیته و عقل روشنگری و مسبب بروز مصائب فراوانی می‌دانستند، قرار گرفت. این متفکران تمام تلاششان را به کار بستند، تا نشان دهند چگونه می‌توان از دل ضرورت و جبر طبیعی به آزادی اخلاقی دست یافت. در حقیقت، آنچه ذهن فلاسفه و متفکران هم عصر کانت و حتی پساکانتی را به خود مشغول کرد، این مسئله بود که نظام فلسفی او را که چند پاره به نظر می‌رسید و حیات انسان را به چند جزء غیر قابل جمع تقسیم کرده بود، اصلاح کنند و چاره‌ای برای ترکیب و وحدت این اجزا بیاندیشند (برای مطالعه بیشتر رک. سولومون، ۱۳۷۹، ۶۵).

[۲] دیالیکتیک فلسفه هگل عبارت است از انتزاعی که در هنگام رویارویی دو نیروی متضاد در وقایع تاریخی و رویدادهای تعیین کننده در تاریخ به وجود می‌آید. دیالیکتیک هگلی در واقع هم نهاده‌ی متقابل‌ها یا ضدها است.

[3] Christopher Mark Nineham

> دستاورد بزرگ لوکاچ که باید به حق ضامن جایگاهی محوری در سنت رادیکال برای او باشد، این بود که منسجم‌ترین تبیین را تا به امروز از نحوه ظهور آگاهی انقلابی تحت لوای سرمایه‌داری ارائه کند و بسط دهد (نینهام، ۱۳۹۹، ۱۳).

عناصر گوناگون زندگی اجتماعی نه به مثابه جزءهای تفکیک شده و از هم گسیخته، بلکه به عنوان تمامیتی واحد درک و فهم می‌شود. برتری مقوله کلیت، حاوی اصل انقلاب در علم است (لوکاچ، ۱۴۰۰الف، ۱۱۹). این نقل قول از لوکاچ در واقع همان رویکرد هگلی است که حقیقت، همان کلیت است (هگل، ۱۴۰۳، ۵) و بدان معنا است که شناخت کلیت فقط در صورتی ممکن است که ذهن و عین در اتحاد کامل باشند. این ذهن کلی از نظر لوکاچ فقط و فقط می‌تواند ذهن پرولتاریا باشد. در واقع از نظر او وضعیت ویژه پرولتاریا در تاریخ و جامعه که به صورت سوژه / ابژه یگانه فرایند تحول جامعه و تاریخ، خود را نمایان می‌سازد. در واقع آنگاه که انحلال نظم موجود را اعلام می‌کند، کاری نکرده است جز بیان راز وجود خویش.

> بنابراین برای پرولتاریا خودآگاهی در عین حال شناخت عینی سرشت جامعه است. هنگامی که پرولتاریا هدف‌های طبقاتی خود را دنبال می‌کند در عین حال به نحوی آگاهانه و عینی هدف‌های تحول جامعه را تحقق می‌بخشد که بی دخالت آگاهانه او به ناگزیر امکاناتی انتزاعی و محدودیت‌هایی عینی خواهد ماند (لوکاچ، ۱۴۰۰الف، ۲۶۷).

۲. رئالیسم انتقادی و دیالیکتیک رئالیسم سوسیالیستی و مدرنیسم

لوکاچ هیچگاه سعی نکرد معیارهای مشخصی جهت معرفی رئالیسم انتقادی ارائه دهد و اساسا چنین معیارهایی نیز وجود ندارد. از این رو تمایز میان آثار رئالیست و غیر رئالیست و حتی ضد رئالیست مبهم و ناروشن است. از آنجا که خود لوکاچ در تفکیک این حدود از کاربست معیارهای صرفا فرمال خودداری کرده و تمام سعی‌اش بر آن بوده است ملاک‌های ایدئولوژیکی را مبنای پرداخت یک اثر هنری در کلیت‌اش در نظر بگیرد، این ابهام به مراتب مضاعف‌تر می‌شود. اگر بخواهیم حدود و ثغور رئالیسم بورژوایی یا همان رئالیسم نقادانه مورد نظر لوکاچ را مشخص کنیم، چاره‌ای نداریم جز اینکه به همان روش خود او پایبند بمانیم. یعنی باید به فراخور بحث و به صورت مداوم میان دو حد رئالیسم سوسیالیستی و مدرنیسم در آمد و شد باشیم.

از این رو می‌توان تاکید کرد رئالیسم معاصر از دل دیالیکتیک رئالیسم سوسیالیستی و مدرنیسم سر بر می‌آورد. چنانکه خود او نیز با صراحت تاکید می‌کند نقطه آغاز ما تلاقی بین دو تز است: رئالیسم [سوسیالیستی] و مدرنیسم (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۲۴). در واقع لوکاچ از دل همین تعارض و تقابل است که رئالیسم انتقادی را صورتبندی می‌کند و البته خصمانه به مدرنیسم به مثابه هنر منحط که یا در پی انکار وضع موجود است و یا در پی تثبیت آن، می‌تازد. از این رو در واقع با تعارض میان دو گرایش اساسی و کلی مواجهیم، نه صرفا تعارض میان انواع هنری و ادبی. خود لوکاچ نیز بر

این باور است که همه نوشته‌ها واجد درجه‌ای از رئالیسم هستند، از نظر او رئالیسم سبکی میان سایر سبک‌ها نیست، بلکه بنیاد ادبیات است (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۶۲).

لوکاچ در واقع رئالیسم معاصر را تنها امکان برای بازتاب زمان، مکان و شرایط سیاسی و اجتماعی در بستر تاریخ با تمام تضادها و پاره پارگی‌های‌اش قلمداد می‌کند که تحت لوای ایده‌های سرمایه‌داری نسبت به تصویر واقع‌گرایانه از کلیت آن، همت می‌گمارد. چنانکه کولاکوفسکی نیز بر آن تاکید می‌کند.

> از نظر لوکاچ تنها هنر و ادبیاتی سزاوار عنوان رئالیستی است که در آن زندگی انسان به تمامیت آن پیوند یافته باشد (کولاکوفسکی، ۱۳۸۷، ۳۲۹).

البته نباید دچار اشتباه شد و چنان پنداشت که واقع گرایی مد نظر او که مبتنی بر فهم و بازتاب تمامیت است، با ناتورالیسم این‌همان است. لوکاچ در پرداختن به آثار نویسندگانی همچون بالزاک، اسکات، تولستوی (لوکاچ، ۲۰۰۰، ۲۲۰-۲۳۴) و کلایست، آیشندورف، بوشنر، هاینه، کلر و رابه (لوکاچ، ۱۳۹۹، ۶۳-۵۳۷) و توماس مان (لوکاچ، ۱۳۹۷) به صورت کاملا صریح با ناتورالیسم به عنوان بخشی از مدرنیسم و بازتاب خام و سطحی از واقعیات مخالفت می‌کند، چراکه از نظر او اساسا اصطلاح «بازتاب»[1] به معنای ارائه و توصیف پوسته سطحی واقیات پدیداری معنا نمی‌شود. منظور، بازتابِ حقیقی‌تر، کامل‌تر، زنده‌تر و پویاتر از واقعیت است (سلدن، ۱۳۷۷، ۱۰۲).

خصومت لوکاچ با مدرنیسم بر روایتی مارکسیستی از فلسفه تاریخ مبتنی است. از این رو از موضعی سخن می‌گوید که دگرگونی جهان اجتماعی مدرن را به منزله بخشی از منطق تاریخ پذیرفته است. به همین دلیل لوکاچ به راحتی شرایط ابژکتیو مدرنیته را به مثابه واقعیت می‌پذیرد، اما آنچه لوکاچ بدون هیچگونه تردیدی نسبت به مردود دانستن آن اهتمام می‌ورزد، ایدئولوژی نویسنده یا هنرمند است. از نظر لوکاچ وضعیت مدرن، معلول سرمایه‌داری است. حال آنکه مدرنیسم به مثابه واکنشی زیباشناختی به آن، به منزله ایدئولوژی، باید به معنای آگاهی کاذب فهم شود. هوهندال معتقد است که لوکاچ فرض را بر آن گذاشته است که هنرمند یا فیلسوف باید بین واکنش درست یا غلط به مدرنیته دست به گزینش بزند (هوهندل، ۲۰۱۱، ۸۱). خود لوکاچ هم در رئالیسم معاصر تصریح می‌کند نکته مهم، همانا نگرش نویسنده به جهان یا همان ایدئولوژی است (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۱۹). هوهندال نیز چنین تفسیری از مقوله فرم در زیباشناسی لوکاچ دارد و بیان می‌کند خصلت‌های سبک شناختی خاص و ساختارهای فرمال از نظر لوکاچ تلفیق جهانبینی خاص با مایه زیباشناختی است (هوهندل، ۲۰۱۱، ۸۲). لوکاچ بر این باور است که این محتوا است که فرم را تعیین می‌بخشد. اما آیا محتوایی وجود دارد که انسان هسته و درون مایه اصلی و مرکزی‌اش نباشد؟ با وجود درون-دادهای مختلف آثار ادبی و هنری، باز هم انسان که از حیث فلسفی و اجتماعی آن، در حال «شدن» و به تعبیر لوکاچی آن در تحلیل نهایی محصول جامعه است (لوکاچ ، ۱۴۰۰ب، ۱۲۱) همان هسته بنیادی محتوای آثار هنری باقی می‌ماند.

او در *هستی شناسی هستی اجتماعی* عنوان می‌کند که انسان در بستر تاریخ و روابط ساختارها و میان نهادهای اجتماعی متعین می‌شود. در واقع انسان از نظر او محصول جامعه و مقوله‌ای مداوم و در حال شدن است و به هیچ وجه

[1] Reflection

نمی‌توان او را از کلیت مشخص اجتماعی‌اش گسست (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۱۱۱). از این رو آن انسانی که درون مایه اصلی آثار رئالیست‌های بزرگ است، در واقع بالقوگی انضمامی نوع بشر که محصول دیالیکتیک بالقوگی انتزاعی (تماما متعلق به سپهر سوبژکتیو) و واقعیت ابژکتیو است، می‌باشد. انسان از این منظر رسالتی است که در پیوند ناگسستنی با سازه‌های تاریخی و اجتماعی متحقق می‌شود (قزلسلفی و ستاری، ۱۳۹۳، ۸۳) و تنها در جریان تعامل شخصیت و پیرامون وی است که بالقوه‌گی انضمامی یک فرد خاص از بالقوگی صرفا انتزاعی متمایز می‌شود.

این مهم، یکی از نقاط تقابل اصلی رئالیسم با مدرنیسم به حساب می‌آید و اتفاقا هسته مرکزی و منشاء تصادم این دو نحله است. هستی شناسی‌ای که تصویر انسان در ادبیات مدرنیستی بر آن مبتنی است، این اصل موضوعه را بی اعتبار می‌داند. انسان تصویر شده در هنر مدرن در مقام موجودی منزوی که قادر به برقراری روابط معنادار نیست و به تمامی از کلیت اجتماعی‌اش انتزاع شده است، با خود واقعیت یا «وضع بشر» این‌همان گرفته می‌شود. از این رو اساسا تمایز و دیالیکتیک بین بالقوگی انتزاعی و انضمامی فاقد موضوعیت شده و در هم ادغام می‌شوند. مسئله اینجا نیز ایدئولوژیک است. طرد اوبژکتیویته روایی و تسلیم شدن به سوبژکتیویته محض (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۳۵) و تصویر کردن انسان منتزع از بستر تاریخی ، اجتماعی و از پیش متعین شده در ادبیات مدرنیستی، به تعبیر خود لوکاچ یا به «سیلان ذهن» جویس[1] می‌انجامد یا به «انفعال فعال» موزیل[2] و «عمل بیهوده» ژید[3] (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۳۵) و در این صورت هرگونه شخصیت پردازی واقعی از انسان غیر ممکن می‌شود.

یکی دیگر از وجوهی که لوکاچ در تبیین رئالیسم به آن نظر دارد، مفهوم زمان و تفاوت نگاه سرشت سوبژکتیو تجربه مدرن از آن و زمان ابژکتیو است. در واقع خصلت تجربه سوبژکتیو از ویژگی‌های بارز مدرنیته است. به باور نویسندگان، هنرمندان و فلاسفه مدرن این تجربه سوبژکتیو، همانا خود واقعیت را بر می‌سازد و آن را حقیقت می‌پندارد. از این رو آثار مدرن تصویری تحریف شده از واقعیت را به دست می‌دهد که با واقعیت ابژکتیو و عینی هیچ تناسبی نداشته و صرفا خصلت نمای تجربه‌های پاره پاره و به شدت فردی را دارد. لوکاچ این معوج شدن تجربه سوبژکتیو از زمان را مستقیما محصول فهم دوران سرمایه‌داری متاخر از واقعیات اجتماعی قلمداد می‌کند (لوکاچ، ۱۳۹۷، ۱۱۳) که به جزئیات توصیفی در آثار مدرنیستی سرایت کرده است. آثاری که پاره‌های تجربه شده را به مثابه حقیقتی بسنده بازتاب می‌دهد. اما در آثار رئالیست‌های کارآزموده و بزرگ، نه این جزءهای از هم گسیخته و پاره پاره منفرد است که اهمیت می‌یابد و نهایتا به شکل‌گیری تصویری بسنده از واقعیت ابژکتیو ختم می‌شود. با این تفسیر واقعیت نه در پاره‌های از هم مستقل، بلکه از توالی و تمامیت به مثابه یک کل استنتاج می‌شود. اگر چیزی غیر از این را مد نظر قرار دهیم، نتیجه ناتورالیستی خام و من درآوردی می‌شود و از نظر لوکاچ، جویس می‌تواند یکی از بهترین مثال‌های آن باشد (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۶۶). از دیگر سو نیز «مان» از نظر لوکاچ با فهم صحیحی که از مقوله زمان دارد برخی از کاراکترهای رمان‌های‌اش را چنان می‌پردازند که با تجربه سوبژکتیو از زمان شخصیت‌شان متحقق ساخته است و اتفاقا

[1] James Augustine Aloysius Joyce (1882-1941)
[2] Robert Mathias Edler von Musil (1880-1942)
[3] Paul Guillaume Andre Gide (1869-1951)

در تقابل با کاراکترهایی قرار گرفته‌اند که درکشان از مساله زمان، بهنجار و ابژکتیو است (لوکاچ، ۱۳۹۷، ۱۱۳-۱۱۴). مدرنیسم امکان بازتاب واقعیت را ندارد یا حتی امکان اعتراف به واقعیت و وضع موجود را نیز ندارد، بلکه از اساس آن را منکر می‌شود. او به کرات از نویسندگان مدرن مثل جویس، پروست، کافکا و بکت مثال می‌آورد که با تمرکز اغراق آمیز بر فرمالیسم و ذهن‌گرایی، در واقع از بستر تاریخی تحقق سوژه و هستی شناسی اجتماعی انسان می‌گریزند. نویسندگان سنت رئالیسم نقادانه، یعنی کسانی چون بالزاک، تولستوی، گوته و مان کاملا بر خلاف جریان مدرن، موفق به بازتاب زمانه خود در آثارشان شده‌اند (احمدی، ۱۳۹۶، ۲۰۲). از این رو می‌توان تاکید کرد یکی از وجوه تمایز نویسندگان بزرگ رئالیست با نویسندگان مدرن، میزان توانایی در بازتاب پیچیدگی‌ها و تضادها و همچنین درک و فهم روابط و ساختارهای جامعه بورژوایی است. نویسندگانی که به واسطه درک عمیق‌شان از ساختار جوامع و زمانه خود، توانستند شاهکارهای ماندگاری بیافرینند. با این تفسیر یکی از وجوه مشترک تمام رئالیست‌های بزرگ، ریشه داشتن در مسائل بزرگ زمانه خود و نمایش بی رحمانه ذات حقیقی واقعیت است (تامپسون، ۲۰۱۱، ۷۶).

همه اینها در نهایت می‌تواند نشان دهنده این امر باشد که یک تفاوت کلی میان رئالیسم و مدرنیسم وجود دارد و آن مقوله پرسپکتیو یا چشم انداز است. تمامی مواردی که می‌تواند محل نزاع، اختلاف و تقابل‌های محتوایی و سبکی کار نویسندگان و هنرمندان شود، همان چشم انداز به منزله گزینش، اصل چینش و معیاری که هنرمند یا نویسنده جزئیات و پاره‌های از هم منفصل را طوری در توالی زمان کنار هم می‌چینند که از دام مدرنیسم و ناتورالیسم بگریزد. در این که نویسنده منفرد چگونه به کثرت انطباعات حسی نوعی نظم تحمیل می‌کند اساسا مسئله‌ای حسب حالی است. این دو فعالیت به لحاظ دیالیکتیکی متضاد و در عین حال مکمل، برای ساخت سبک فردی بنیادی‌اند. اینجا است که چشم انداز به منزله اصل گزینش آشکار می‌شود (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۶۸) چنانچه در ادامه همین گفتار به تاسی از ماکس لیبرمان، نقاش امپرسیونیست آلمانی، تصریح می‌کند که هنر عبارت است از گزینش امر ضرور و تفریق امر غیر ضرور (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۶۸).

هارلند انگلس نیز چنین نظری در خصوص رمان‌های رئالیستی دارد. او بر این باور است که آثار رئالیستی این امکان را دارند بینش‌های مترقی را برای جامعه درونی کنند، بدون آنکه بخواهند موعظه کنند. هارلند در سال ۱۸۸۵ در نامه‌ای به کائوتسکی تاکید می‌کند غرض سیاسی باید بدون آنکه صراحتا اعلام شود، از درون خود موقعیت جلوه‌گر شود (هارلند، ۱۳۸۲، ۲۲۴). نویسنده رئالیست در واقع از چینش اجزاء در کنار هم و در توالی زمان ابژکتیو، بهنجار و همچنین گزینش پاره‌های لازم جهت شکل دادن به تصویر کلی، واقعیت را چنان بازتاب می‌دهد که قهرمان رمان در بستر و چشم انداز واقعی با تمام تضادها و از هم گسیختگی‌های‌اش متحقق شود. در واقع چشم انداز به نویسنده این امکان را می‌دهد تا فضایی فراهم آورد که انسان در اثرش در حال «شدن» در بستر وقایع و روابط باشد و در نتیجه قرار گرفتن درون مناسبات و ساختارها متحقق شود. لوکاچ در وصف «مان» به مثابه یکی از رئالیست‌های بزرگ، بر توجه و تمرکزش بر روی چشم انداز تاکید ویژه‌ای دارد. «توماس مان» از نظر لوکاچ نمونه افراطی نویسنده‌ای است که عظمتش در این است سعی می‌کند «آینه جهان» باشد. البته نه به عنوان فیلسوفی ذوق آزما یا نویسنده‌ای دم دمی مزاج. بر عکس «مان» دارای برترین فرهنگ فکری آلمان بورژوایی عصر خویش است (لوکاچ، ۱۳۹۷، ۲۱). هرچند در

نهایت، غایت همان رئالیسم سوسیالیستی است. اما رئالیسم نقادانه لوکاچ در واقع شیوه و امکانی برای داوری کار نویسندگان غیر مارکسیست در گذشته و حال، از منظری مارکسیستی به دست می‌دهد. لوکاچ بر این باور است که نباید صرفا آثار نویسندگان مارکسیست مورد توجه و مداقه قرار بگیرد.

> چنانچه هر فرآورده میانمایه رئالیسم سوسیالیستی را همچون یک شاهکار بزرگ بداریم، حاصلی جز شرمساری نخواهیم داشت (لوکاچ، ۱۹۶۳، ۱۰–۱۱).

> البته لوکاچ هر نگرشی را که به طرد هرگونه آثار غیر سوسیالیستی منجر شود، مردود می‌داند. اما بدون تردید هر نویسنده‌ای که سبک‌اش ضد رئالیستی و معتقد باشد که از خود بیگانگی وضع طبیعی انسان است، از نگاه او در نازلترین سطح ممکن است و آنچه تولید می‌کند، هنر و اثری منحط است (میل، ۱۳۹۳، ۲۹۳).

آیا چشم‌انداز به مثابه وجه ممیزه تعیین‌کننده میان آثار رئالیسم نقادانه بورژوایی و آثار منحط، همان پرسپکتیو سوسیالیستی است؟ باید گفت که نه. اساسا فهم پایه و اساس رئالیسم انتقادی، آن امکان بالقوه‌ای است که تحلیل لوازم ایدئولوژیک زیربنایی خود ادبیات بورژوایی را ممکن می‌سازد و طبیعتا باید درون همان ساختار و چهارچوب عمل کند. می‌توانیم توماس مان را برای نمونه ذکر کنیم که لوکاچ در مورد او می‌گوید که عمیقا و آگاهانه بورژوا در حکم وجدان طبقه متوسط آلمان است (لوکاچ، ۱۳۹۷، ۲۷). در واقع تقابل مدنظر لوکاچ، تقابل میان رئالیسم نقادانه بورژوایی و مدرنیسم بورژوایی است و هیچ لزومی ندارد نویسنده یا هنرمندی که بر تضادها و بحران‌های اجتماعی و ایدئولوژیک درون جوامع بورژوایی اشرافیت یافت، الزاما سوسیالیستی متعهد باشد. همین که سوسیالیسم را انکار نکند و چشم‌اش را بر روی آینده نبندد، کفایت می‌کند.

> نقطه تعیین‌کننده در رئالیسم انتقادی صرفا پذیرش سوسیالیسم نیست، چراکه حتی چشم‌انداز سوسیالیستی در آثار نقادانه، تا حدی انتزاعی و توصیف از بیرون است (لوکاچ، ۱۴۰۲، ۱۱۵).

اهمیت رئالیسم سوسیالیستی در سده بیستم، همانا استلزام بر چشم انداز یک جامعه سوسیالیستی و امکان تحقق آن است. چشم‌اندازی که قادر به توصیف روابط و ساختارها از درون و محققا برای تحقق سوسیالیسم است. هرچند که نظر به سطح انکشاف اجتماعی، در فرم و محتوا دچار تغییراتی می‌شود. در واقع از نظر لوکاچ برای نویسنده سوسیالیست، جامعه منکشف شده سوسیالیستی به مثابه هستنده‌ای مستقل نگریسته می‌شود، نه صرفا جامعه‌ای در تقابل با وضعیت بورژوایی. خود او نیز بیان می‌کند پرسپکتیو آثار ادبیات سوسیالیستی توصیف سوسیالیسم از درون است، نه مانند نویسندگان رئالیسم نقادانه که از بیرون وضعیت را توصیف می‌کنند. تا آنجا که رئالیست های بزرگ تا حد امکان نیز به استقبال سوسیالیسم نیز رفته‌اند، اما همچنان نمی‌توانند به توصیف از درون دست یابند (لوکاچ، ۱۴۰۰ب، ۱۱۶).

۳. جایگاه و نقش هنر نزد لوکاچ

اگر بنا بر این باشد که جایگاه هنر را در دستگاه فکری لوکاچ فهم کنیم، باید روایت او پس از ۱۹۲۰ را مد نظر قرار دهیم. در واقع باید نقش هنر به ویژه ادبیات را در روند آگاهی پرولتاریا بررسی کنیم. چرا که اولا لوکاچ نیز مانند سایر متفکران و فلاسفه دیگر که پس از چندی جهد و تلاش به بلوغ فکری می‌رسند، از سال ۱۹۲۰ به بعد به قوام و انسجام فکری رسیده است، از این رو نمی‌توان بر اساس آرای لوکاچ جوان به فهم صحیحی از جایگاه و کارکرد هنردر نظام فکری‌اش دست یافت. ثانیا، برای لوکاچ آنچه در بالاترین درجه اهمیت قرار دارد، انقلاب و تحقق سوسیالیسم است. اساسا پرداختن او به مسئله هنر و رئالیسم نقادانه، فقط در این راستا قابل معنا است. رئالیسمی که قرار است پرولتاریا را جهت رسیدن به خود آگاهی و کشف لحظه انقلاب یاری کند.

> برای پرولتاریا که بر اساس تجربه زندگی خود می‌تواند سوژه / ابژه یگانه «ما» ی سوبژکتیو تکوین را در وجود خود کشف کند. خودآگاهی در عین حال شناخت عینی سرشت جامعه است. در واقع زمانی که پرولتاریا اهداف طبقاتی خود را دنبال می‌کند، به نحوی عینی و آگاهانه تحول جامعه [انقلاب] را تحقق می‌بخشد (لوکاچ، ۱۴۰۰ب، ۲۶۶-۲۶۷).

از این رو هرگونه سازوکار هنر در دستگاه اندیشگانی لوکاچ، باید درون ساختار این پروسه و فرایند فهم شود. بنا بر نظر لوکاچ طبقه بورژوا در مقام یک طبقه و سرمایه‌داری به مثابه یک نیروی اجتماعی، نمی‌تواند دستگاه فکری منسجمی را صورتبندی و فهم کند. دستگاه نظری طبقه بورژوا به شدت پاره پاره و از هم گسیخته است. آنچه در جوامع بورژوایی و دوره مدرن علم نامیده می‌شود، صرفا جزءهایی از دانش‌های تخصصی و آزمایشگاهی ناپیوسته و جزیره گونه است که در نهایت قرار نیست معمای کلی را حل کنند و تصویری یکپارچه بسازند که نشات گرفته از همان وضعیت تقسیم کار و عدم انسجام دستگاه فکری‌شان است.

> فرایند تخصصی شدن کار هرگونه تصوری از کلیت را ناپدید می‌کند و آن علمی که بدین شیوه عمل می‌کند کلیت واقعی را در هم می‌شکند و از فرط تخصصی شدن، کلیت نگری را از دست می‌دهد (لوکاچ، ۱۴۰۰الف، ۲۱۰).

نقش هنر به منزله شکلی از شناخت در می‌آید، البته نه شناختی صرفا در سطح پدیدارها، بلکه شناخت ایده‌های زیربنایی و سیستم به مثابه کلیتی یکپارچه. لوکاچ خود در *تاریخ و آگاهی طبقاتی* تاکید می‌کند، اصل هنری این دوره عبارت است از آفرینش یک کلیت انضمامی بر مبنای برداشتی از صورت که درست به سمت انضمامی بنیاد مادی خود روی آورده است و در نتیجه می‌تواند رابطه تصادفی عناصر را با کل، از میان بردارد (لوکاچ، ۱۴۰۰ب، ۲۵۲). بدین ترتیب بنا بر نظر لوکاچ، هنر ضمن وجهه شناخت شناسانه‌اش، بر نشان دادن و آشکار ساختن توانش انضمامی انسان نیز تاکید دارد (هلر، ۱۹۸۳، ۱۷۸). از این رو لوکاچ همان جایگاهی را که برای هنر قایل است، دقیقا برای هنرمند نیز متصور است.

۴. شی‌وارگی و آگاهی پرولتاریا

سرمایه داری یا همان وضعیتی که انسان مدرن درون ساختارها و مناسبات آن زندگی می‌کند، دقیقا همان صورتی از جامعه است که به گونه‌ای عمل می‌کند که انگار یک کلیت نیست و همه چیز آن از پیش مقدر شده است. انسان موجودی ناگزیر است و این ایده تنها و تنها از طریق جزئی سازی امور و آزمایشگاهی کردن علوم نهادینه می‌شود. اما لوکاچ بر این باور است که همه قوانین علمی در چهارچوب هستی اجتماعی سرشتی تاریخی دارند (لوکاچ ، ۱۴۰۰ب، ۱۲۷) و البته گوهر مارکسیسم علمی ادراک این نکته است که نیروهای محرک واقعی تاریخ، مستقل از آگاهی انسان به این نیروها، وجود دارد. اما در مرحله ابتدایی شناخت این استقلال به صورت این باور در می‌آید که این نیروهای محرک به طبیعت تعلق دارند و آنها و قوانین علی و معلولی‌شان بر اساس قوانین جاودانه طبیعت عمل می‌کنند. اما خاستگاه تاریخی آنها آشکار می‌کند که این ساخت‌ها از هر لحاظ دستخوش تحول تاریخی و نیز محکوم به زوال تاریخی‌اند (لوکاچ، ۱۴۰۰الف، ۱۴۱-۱۴۲).

لوکاچ جامعه بورژوایی را به مثابه شکلی توسعه یافته از آنچه مارکس در *سرمایه*، «بت انگاری کالایی»[1] می‌نامد، به بحث می‌گذارد. مارکس مدعی است که روابط در نظام سرمایه‌داری، روابط اجتماعی میان انسان‌ها را شکل می‌دهد و دقیقا به صورت روابط میان اشیاء در می‌آورد.

> شکل کالا، خصلت اجتماعی کار بشر را در نظر انسان به شکل صفات مادی محصولات کار و خواص اجتماعیِ ذاتیِ خود اشیاء منعکس می‌سازد. و به همین جهت نیز، رابطه اجتماعی‌ای که خارج از ایشان و بین خود اشیاء وجود دارد، نمایش می‌دهد (مارکس، ۱۳۹۴، ۱۴۵).

تولید کالایی به نحوه‌ی تجربه ما و فهم ما از جهان شکل می‌دهد. تولید کالایی کیفیت را به کمیت فرو می‌کاهد و فرایند کلی استثمار را در جهان بی واسطه مبادله پنهان می‌کند. در واقع کالایی‌سازی روابط بین آدم‌ها خصلت روابط بین اشیاء را به خود می‌گیرد و این همان شی وارگی مد نظر مارکس است. این روابط به صورت نوعی عینیت خیالی در می‌آید؛ عینیت مستقلی که چنان به دقت عقلانی و فراگیر به نظر می‌رسد که تمام نشانه‌های ذات اساسی خویش یا همان رابطه بین انسان‌ها پنهان می‌کند. از نظر مارکس، این روند مختص به جوامع سرمایه‌داری است که در آنها نیروی سازنده انسان به نفع تولید مصادره می‌شود. این مصادره تا جایی ادامه پیدا می‌کند که کالاهای تولید شده به دست انسان به صورت کاملا مصنوعی از عاملش که همان نیروی کار انسان است منتزع می‌شود و در روندی شبهه جادویی به مثابه کالایی که قیمت تنها مبنای ارزش‌شان است، در بازار عرضه می‌شوند. ثروت و نیروی کار اجتماعی که در آنها تولید سرمایه‌داری حکم فرما است، به شکل توده عظیمی از کالاهای عرضه شده در بازار جلوه‌گر می‌شود (مارکس، ۱۳۹۴، ۱۰۱). از این رو مارکس مدعی می‌شود در جوامع سرمایه‌داری کالا تبدیل به بت می‌شود یا به تعبیر دقیق‌تر کالاها خصیصه شبهه جادویی به خود می‌گیرند. این کالاها در عرصه تبادلات، ساختار و روابطی بین خودشان

[1] Fetishism

ایجاد می‌کنند و از این طریق است که روابط اقتصادی مبادلات، جایگزین روابط واقعی کارگر و مصرف کننده می‌شود. مناسبات تولیدکنندگان با مصرف کنندگان که بر طبق آن هدف اجتماعی کارهای ایشان معلوم می‌گردد، به شکل رابطه اجتماعی محصولات کار در می‌آید (مارکس، ۱۳۹۴، ۱۴۵). روابط تولید سرمایه‌دارانه نه فقط در قوانین، نهادها و ایدئولوژی، بلکه اساسا مندرج در ساختار آگاهی کاپیتالیستی است. یعنی نه فقط در جسم، بلکه در ذهن رسوخ کرده است. نتیجه چیزی می‌شود که لوکاچ آن را شی شدگی می‌نامد (فوکس، ۲۰۱۶، ۸۰–۸۲).

انسان در واقع چه به مثابه تولید کننده و چه در جایگاه مصرف کننده کالا، به موجودی منفعل در مقابل قوانین اقتصادی تبدیل می‌شود. لوکاچ این ایده را از مارکس می‌گیرد و آن را در کانتکست دیالیکتیک هگلی تحلیل می‌کند، تا از این طریق بتواند زندگی اجتماعی انسان را به مثابه «کلیت» فهم کند. فقط آگاهی طبقاتی پرولتاریا که به آگاهی عملی بدل شده است، می‌تواند وضعیت را دگرگون سازد. پرولتاریا در این دستگاه فکری همان ذهن کلی است که نیازمند درک و فهم جامعه به مثابه یک کلیت است و اگر بخواهد جایگاه خود را بشناسد، می‌بایست ابتدا مجموعه روابط و ساختاری را بشناسد که خود او به عنوان یک کالای مطلق، منشا آن است. در واقع پرولتاریا همان ذهن و عین [سوژه – ابژه] یگانه فرایند اجتماعی و تاریخی تکامل است و ماتریالیسم تاریخی را ممکن می‌سازد.

۵. ایده‌های بورژوایی و تضادی بنیادین

دستگاه فکری بورژوایی به شدت انسجام گریز و از هم گسیخته است و این عدم انسجام، تنها یکی از پیامدهای سرمایه‌داری و روابط مبتنی بر روابط کالایی و بت انگاری آن است. صاحبان سرمایه و ابزار تولید، اساسا یک هدف بیشتر ندارند و آن خلق ارزش اضافی و کسب سود است، نه الزاما خود تولید. اما ایده‌های طبقه حاکم ناشی از مناسبات تولید و مبادله است. این دقیقا همان نقطه بروز از هم گسیختگی و کور شدن سرمایه‌داری به مثابه یک نیروی اجتماعی است. چیرگی ایده‌های طبقه حاکم تام و تمام نیست. سرمایه‌داری نظامی است که بر تضادها ابتنا دارد و تجربه‌های پاره پاره از واقعیت بی واسطه تحت لوای سرمایه داری، به طور طبیعی تمامیت روابط برسازنده این نظام را پنهان می‌سازد (نینهام، ۱۳۹۹، ۲۱). نکته مهم و حائز اهمیت در واقع توجه به این مهم است که اگرچه طبقه بورژوا و ایده‌های آنان به مثابه طبقه مسلط، حُکم پیش‌ران جامعه را دارند، اما به دلیل تضادهای بنیادین و از هم گسیختگی دستگاه فکری‌شان در مقام یک طبقه، این فرایند به پیش‌برندگی را منفصل از خود نظاره می‌کنند و هیچگاه نمی‌توانند آن را به مثابه تجربه زیسته جمعی خود درک کنند. از این رو آنها توانایی شناخت کلیت این سیستم و فرایند را نخواهند داشت.

خود مارکس در جلد اول *سرمایه* از عدم شناخت طبقه بورژوا از ماهیت نظام‌مند بحران‌های دوره‌ای اقتصادی مثال می‌آورد. مارکس متذکر می‌شود که سرمایه‌داران با هر رونق اقتصادی تاکید می‌کنند که دوره بحران به پایان رسیده و دیگر شاهد ورشکستگی همگانی نخواهیم بود. از نظر او صاحبان سرمایه به دلیل همین عدم شناخت سیستم به مثابه یک کل، انکار می‌کنند که اتفاقا وجود بحران‌های پی در پی اقتصادی نتیجه نحوه عملکرد نظام سرمایه داری است و از آن گریزی نیست. مارکس صراحتا تاکید می‌کند سرمایه‌داری با هر بحران مالی جدید، وحشت نظری را هم به هراس عملی می‌افزاید و درست در آن زمان است که در برابر راز ناگشودنی مناسبات اقتصادی خویش به لرزه و هراس

می‌افتند (مارکس، ۱۳۹۴، ۱۸۰). لوکاچ نیز به تاسی از مارکس معتقد است که طبقه بورژوا در نتیجه همین تضادها، توان شناخت تمامیت جامعه به مثابه یک کل را ندارد. او تاکید می‌کند شناخت کلیت فرایند و انسجام دستگاه فکری-شان، لحظه متلاشی شدن این ساختار از درون خواهد بود. واقعیت این است که دوام طبقه بورژوا با همین عدم انسجام و تجربه‌های پاره پاره گره خورده است و از دیگر سو نیز، بدون درک درست از منافع طبقاتی‌شان قوام و تداوم نخواهند یافت. این همان تضاد عمیق است که سرمایه‌داری با آن دست و پنجه نرم می‌کند و به پرولتاریا این امکان را می‌دهد تا درون همان ساختار و سیطره ایده‌هایشان، بازی‌گردانی خودشان را داشته باشند.

جنبه تراژیک و دیالیکتیکی وضعیت طبقاتی بورژوایی آن است که برای او از یک سو نه فقط مطلوب، بلکه ضروری است که در مورد هر مسئله‌ای منافع طبقاتی خود را به روشن‌ترین وجه بشناسند. اما از دیگر سو، اگر همین آگاهیِ روشن که ملازم با مسئله تمامیت است محقق شود، برایشان شوم و مرگبار خواهد بود (لوکاچ، ۱۴۰۰ب، ۱۸۳-۱۸۴).

به همین دلیل است برای پرولتاریا خودآگاهی در عین حال شناخت سرشت جامعه به مثابه یک کلیت است.

نتیجه‌گیری

لوکاچ بر این باور است که ایده‌های مسلط ایده‌های طبقه حاکم هستند، اما در همان حال سرمایه‌داری و دستگاه فکری غیرمنسجم بورژوایی از تضادهای بنیادینی رنج می‌برند که اتفاقا ابتنایشان نیز بر همین تضادها است. از یک سو طبقه بورژوا به دلیل اینکه دچار از هم گسیختگی و پاره‌پارگی فکری است هیچگاه نمی‌تواند به فهم کلیت سیستم نایل شود و ایده‌هایش را که حکم پیش‌ران جامعه را نیز دارند به صورت منفصل از خود درک می‌کند. از دیگر سو نیز این طبقه حاکم جهت بقا نیاز دارد که منافع‌اش را بشناسد که مستلزم شناخت تمامیت سیستم است. همین تضاد که بر تضاد میان مناسبات انباشت سرمایه و مناسبات تولید سوار است و از این طبقه یک نیروی کور اجتماعی ساخته است، به طبقه پرولتاریا این امکان را می‌دهد که تحت لوای ایده‌های مسلط بورژوایی بازیگردانی خود را داشته باشد و دست به تغییرات بنیادین بزند.

لوکاچ هیچگاه اعلام نکرده که نویسندگان رئالیسم بورژوایی، از دل طبقه بورژوا می‌آیند، بلکه صرفا بیان کرده که بازتاب دهنده کلیت جوامع بورژوایی هستند و آینه تمام‌نمای فرهنگ زمانه خود. با توجه به نشانه‌هایی که در آثار خود لوکاچ مشاهده می‌شود، این نویسندگان نمی‌توانند متعلق به طبقه بورژوا باشند، هرچند که تحت سیطره ایده‌های سرمایه‌داری و تجربه‌های زیسته‌شان، پیچیدگی‌های جوامع و زمانه‌شان را شرح داده‌اند. چرا که شرط اول آن است که این نویسندگان، سوسیالیسم را انکار نکرده باشند، در حالی که تعلق به طبقه بورژوا، خود به خود نفی سوسیالیسم را در خود مستتر دارد و سوژه بورژوا نمی‌تواند در راستای منافع طبقه پرولتاریا عمل کند. شرط دوم آن است که این نویسندگان کلیت سیستم را درک کرده باشند. واضح است از نظر لوکاچ فهم امر کلی برای طبقه بورژوا غیر ممکن است و تنها پرولتر است که به دلیل جایگاه اجتماعی‌اش قادر به فهم تمامیت سیستم و شناخت امر کلی است.

البته این ناسازه از آنجا نشات می‌گیرد که لوکاچ تاکید می‌کند این نویسندگان سوسیالیست نیستند و بازتاب دهنده برترین فرهنگ بورژوایی زمانه خویش هستند. اما باید توجه کرد که لوکاچ چنان که با همان روش مارکس در سرمایه، انقلاب را تحت لوای ایده‌های سرمایه‌داری صورت‌بندی می‌کند، رئالیسم انتقادی را نیز تحت لوای ایده‌های طبقه بورژوا تعریف می‌کند. رئالیسمی که قرار است در راستای منافع طبقه پرولتاریا و انکشاف لحظه انقلاب عمل کند. بدون تردید این کار از سوژه بورژوا به دلیل جایگاه اجتماعی‌اش ساخته نیست. از این رو رئالیسم نقادانه لوکاچ، هرچند که بورژوایی زمانه‌شان و ایده‌های مسلط را نمایندگی کنند و بازتاب دهند، مادامی که سوسیالیسم را منکر نشده‌اند و قادر به شناخت کلی سیستم شده‌اند، نمی‌توانند متعلق به طبقه پرولتاریا نباشند. هرچند لوکاچ تاکید کرده که شناخت کامل، نهایتا در جامعه سوسیالیستی متحقق خواهد شد.

منابع

احمدی، بابک. (۱۳۹۶). *حقیقت و زیبایی*، تهران، نشر مرکز.

بشیریه، حسین. (۱۳۷۶). *تاریخ اندیشه‌های سیاسی در قرن بیستم*، تهران، نشر نی.

حبیب، م. آ. ر. (۱۳۹۶). *نقد ادبی مدرن و نظریه*، ترجمه سهراب طاووسی، تهران، نشر نگاه معاصر.

ژیمنز، مارک. (۱۳۹۳). *زیباشناسی چیست؟*، ترجمه محمدرضا ابولقاسمی، تهران، نشر ماهی.

سلدن، رامان. (۱۳۷۷). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*، ترجمه عباس مخبر، تهران، نقش طرح نو.

قزل‌سلفی، محمدتقی و ستاری، رضا. (۱۳۹۹). بازتاب سیاست در نظریه رئالیسم انتقادی لوکاچ، *پژوهش‌نامه مکتب‌های ادبی*، ۴(۹)، ۷۰-۹۰. https://doi.org/10.22080/rjls.2020.17638.1078

کرنی، ریچارد. (۱۳۹۸). *جنبش‌های مدرن فلسفه اروپایی*، ترجمه علی کشفی، تهران، نشر نگاه.

کولاکوفسکی، لشک. (۱۳۸۷). *جریان‌های اصلی مارکسیسم در قرن بیستم*، ترجمه عباس میلانی، تهران، نشر اختران.

لوکاچ، جورج. (۱۳۹۸). *رئالیسم در ابهام، زیباشناسی و سیاست*، ترجمه حسن مرتضویی، تهران، نشر ژرف.

لوکاچ، جورج. (۱۳۸۲). *جان و صورت*، ترجمه رضا رضایی، تهران، نشر ماهی.

لوکاچ، جورج. (۱۳۹۷). *جستارهایی درباره توماس مان*، ترجمه علی اکبر معصوم‌بیگی، تهران، نشر نگاه.

لوکاچ، جورج. (۱۳۹۹). *نویسندگان رئالیست آلمان*، ترجمه علی‌اکبر معصوم‌بیگی، تهران، نشر نگاه.

لوکاچ، جورج. (۱۴۰۰الف). *تاریخ و آگاهی طبقاتی*، ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران، نشر چرخ.

لوکاچ، جورج. (۱۴۰۰ب). *هستی‌شناسی هستی اجتماعی*، ترجمه کمال خسروی، تهران، نشر چرخ.

لوکاچ، جورج. (۱۳۹۲). *نظریه رمان*، ترجمه حسن مرتضوی، تهران، نشر آشیان.

لوکاچ، جورج. (۱۴۰۲). *معنای رئالیسم معاصر*، ترجمه احسان پورخیری، تهران، نشر لاهیتا.

لیختهایم، جورج. (۱۳۵۱). *لوکاچ*، ترجمه بهزاد باشی، تهران، نشر امیرکبیر.

مارکس، کارل. (۱۳۹۴). *سرمایه*، ترجمه حسن مرتضوی، تهران، نشر لاهیتا.

میل، استوارت. (۱۳۹۳). مارکسیسم و زیبایی‌شناسی، ترجمه عادل رامین، در: *مبانی جامعه شناسی هنر*، تهران، نشر نی.

نینهام، کریس. (۱۳۹۹). *سرمایه‌داری و آگاهی طبقاتی*، ترجمه احسان پورخیری، تهران، نشر شوند.

هارلند، ریچارد. (۱۳۸۲). *درآمدی بر نظریه ادبی از افلاطون تا بارت*، ترجمه گروه ترجمه شیراز، تهران، نشر چشمه.

هگل، گئورگ ویلهلم فریدریش. (۱۳۹۰). *پدیدار شناسی جان*، ترجمه باقر پرهام، تهران، نشر کند وکاو.

References

Ahmadi, B. (2017). *Truth and Beauty*, Tehran, Markaz Pub. (in persian)

Bashirieh, H. (2017). *History of Political Thought in the Twentieth Century*, Tehran, Ney Pub. (in persian)

Fuchs, Ch. (2016). *Critical Theory of Communication*, London, University of Westminster Press.

Ghezelsalafi, M. T. & S. R. (2019). Reflection of Politics in Lukács' Theory of Critical Realism, *Research Paper of Literary Schools*, 4(9), 70-90. (in persian) https://doi.org/10.22080/rjls.2020.17638.1078

Habib, M. A. R. (2017). *Modern Literary Criticism and Theory*, Translated by S. Tavousi, Tehran, Negah Moasar Pub. (in persian)

Harland, R. (2003). *An Introduction to Literary Theory from Plato to Barthes*, Translated by Shiraz Translation Group, Tehran, Cheshmeh Pub. (in persian)

Hegel, G. W. F. (2011). Phenomenology of Life, Translated by B. Parham, Tehran, Kand o kav Pub. (in persian)

Heller, A. (1983). *Lukacs Reappraised*, New York, Columbia University Press.

Hohendahel, P. U. (2011). The Teory of the Novel and the concept of Realism in Lukacs and Adorno, in: *Critical Essay in Politics, Philosophy and Aesthetics*, Contium international Publishing Group.

Jimenez, M. (2014). *What is Aesthetics?* Translated by M. R. Abolghasemi, Tehran, Mahi Pub/ (in persian)

Kerney, R. (2019). *Modern Movements in European Philosophy*, Translated by A. Kashfi, Tehran, Negah Pub. (in persian)

Kolakowski, L. (2008). *Main Currents of Marxism in the Twentieth Century*, Translated by A. Milani, Tehran, Akhtaran Pub. (in persian)

Likhtaim, G. (2012). *Lukács*, Translated by B. Bashi, Tehran, Amir Kabir Pub. (in persian)

Lukacs, G. (1963). *The Meaning of Contemporary Realism*, Mander, J.

Lukacs, G. (1981). *Philosophie de Art 1912 -1914*, Rochlitz et A. Paris Pernet.

Lukacs, G. (2000). Specific Particularity as the Category of Aesthetics, in: *Cazeaux the Continental Aesthetics Reader*, London, Routledge.

Lukács, G. (2003). *Theory of the Novel*, translated by H. Mortazavi, Tehran, Ashian Publishing. (in Persian)

Lukács, G. (2020). German Realist Writers, Translated by A. A. Masoom-Beigi, Tehran, Negah Publishing. (in persian)

Lukács, G. (2021a). *History and Class Consciousness*, Translated by M. J. Pooyandeh, Tehran, Charkh Publishing. (in Persian)

Lukács, G. (2021b). *Ontology of Social Being*, Translated by K. Khosravi, Tehran, Charkh Publishing. (in Persian)

Lukács, G. (2023). *The Meaning of Contemporary Realism*, Translated by E. Pourkheiri, Tehran, Lahita Publishing. (in persian)

Lukács, G. (2019). *Realism in Ambiguity, Aesthetics and Politics*, Translated by H. Mortazavi, Tehran, Zharf Pub. (in persian)

Lukács, G. (2003). *Soul and Face*, Translated by R, Rezaei, Tehran, Mahi Pub. (in Persian)

Lukács, G. (2018). *Essays on Thomas Mann*, Translated by A. A. Masoom-Beigi, Tehran, Negah Pub. (in Persian)

Marx, K. (2015). *Capital*, Translated by H. Mortazavi, Tehran, Lahita Pub. (in persian)

Mill, S. (2014). Marxism and Aesthetics, (Translated by A. Ramin), in: *Fundamentals of the Sociology of Art*, Tehran, Ney Pub. (in persian)

Nineham, Ch. (2019). *Capitalism and Class Consciousness*, Translated by E. Pourkheiri, Tehran, Shavand Pub. (in persian)

Selden, R. (2018). *Guide to Contemporary Literary Theory*, Translated by A. Mokhbar, Tehran, Naqs-e Tarh-e No. (in persian)

Thampson, J. M. (2011). *Georg Lukacs* Reconsdered, London, Contium.